

Kurs i hagastängning/gärdesgårdsbygge på Jamtli 8-9 okt 2011

Anna Hansen och Terese Olofsson

Kursen inleddes med att Jamtlis byggnadsantikvarie Olof Edin berättade lite kort historik kring gärdesgårdsbygge. Kursdeltagarna fick veta att man byggt gärdesgård i Sverige och Norden sedan medeltiden, men att man även uppfört sådana i Alperna. Hur den skulle se ut i Sverige beskrevs i 1734 års lag. Man kunde bli straffad om man ej skötte om den. Medan vi idag bygger gärdesgård för att stänga in ett hus var ursprungssyftet med att stänga hage att stänga ute djuren från åkern.

Kursledaren Helge Hästbacka, som försörjer sig på att bygga gärdesgårdar, visade hur gärdesgårdsbygget skulle gå till i teorin. Trädslaget som användes var gran. Materialåtgången beräknades till 3 slanor, 3 störar och tre vidjor per meter gärdesgård. Störarna skulle först sättas ned med 80 cm mellanrum och slanorna läggas med 11 cm mellanrum.

Platsen för de praktiska övningarna var Lillhärdaalsgården på Jamtli. Arbetet började med att några av deltagarna gjorde hål för och satte dit störarna medan andra provade på att klyva vidjor.

Störar sätts på plats

Efter att ha mätt ut hur gärdesgården skulle sträcka sig och hur långt man borde ha mellan störarna för att få en jämn fördelning sattes först alla störar på plats. Deltagarna gjorde hål med ett spett innan de slog ner dem i jorden. Är marken hård, eller om det är stenar där man vill placera dem, kan man borra hål för störarna. Störarna var brända nedtill och sedan huggna spetsiga. Spetsiga för att de skulle gå lättare att sticka ned och brända för att de inte skulle ruttna.

Arbetet började högst upp i slänten. Deltagarna gjorde hål för störarna med 80 cm mellanrum. Det gjordes växelvis med borr och med spett. Ett måttband lades ut för att för att underlätta arbetet.

Störarna sätts på plats. På marken har man lagt en annan stör för att försäkra sig om att de hamnar i en rak linje..

Störarna som användes var redan kolade. Helge berättade om kolningen av störarna att effekten av detta troligen inte är så stor som man kan tro, men då många tror på det uppfattas arbetet som mer välgjort om det är utfört. Helge menar att det förlänger livslängden på gårdesgården obetydligt.

Störarna kolas i höjd med marknivån för att undvika att det blir röta i dem.

Tillverkning av vidjor

Vidjor görs helst av träd som är ganska gamla och har vuxit långsamt, eftersom det ger bättre långsiktig hållbarhet. Dessa träd, som bör vara ca 180 centimeter långa, klyvs sedan på hälften. Detta bör göras under tidig sommar för att de ska vara så lättarbetade som möjligt. Med hjälp av kniv försökte kursdeltagarna klyva vidjorna, men det var svårt att få till det utan att de gick av och att få dem i jämn tjocklek.

Kursledaren visade hur man skulle känna sig fram och följa mårgen, snarare lirka än skära. Vidjan drogs sedan isär. Vidjorna som användes vid kurstillfället var smågranar med korta årsskott, då håller de bra. Om de inte är helt färska bör man ånga dem för att kunna klyva.

Vidjorna klyvs med kniv, med början i toppen av trädet. De långa vidjorna måste klyvas hela vägen för att bli smidiga.

Knyta med vidjor

Det var dags för deltagarna att knyta fast slanorna mellan störarna med hjälp av vidjorna. Efter att man skurit till vidjorna måste de blötas och värmas för att bli smidiga och gå att böja runt störarna för att låsa fast slanorna. Under kursen gjordes detta i en ångmaskin, för att det skulle gå fort och vara effektivt. Men det fungerar också att blötlägga dem under en natt i ett badkar för dem som vill göra detta i mindre skala.

En hög med vidjor går snabbt åt när man bygger gärdegård. Vidjorna stoppas in i ångmaskinen för att blötas och värmas.

När störrarna är på plats och vidjorna mjuka kan man börja bygga upp gärdesgården. I änden knyter man en vidja efter varje slana man lägger på plats. Den första slanan är kort, nästa sträcker sig längre bort. Kring nästa par störrar knyter man vidjor efter att man byggt upp med tre slanor, därefter med två slanors mellanrum. Detta för att knutarna ska låsa fast slanorna ordentligt.

Första slanan når till andra störrparet. Andra slanan når till till tredje störrparet.

Slanorna låses fast med vidjor som värmts i ångmaskinen. Vidjorna blir då böjbara och formas till en åtta. När de kallnar kan knuten inte gå upp.

Det är viktigt att knyta vidjorna ordentligt och att först göra en plan för det mönster man ska knyta i så att man försäkras om att det visuella intrycket blir jämnt och snyggt, samtidigt som gärdesgården blir stabil.

Olika sätt att bygga på

Dag två började kursdeltagarna med att undersöka olika sätt att bygga gärdesgård på. Det finns många olika tekniker och varianter. Varje hantverkare har sin metod, sina vanor, vilket gör att det ofta kan bli diskussioner kring vilket som är rätt sätt att göra något på. Kursdeltagarna gick runt på Jamtlis område och tittade på några olika varianter för att få förståelse för att detta är ett hantverk som man kan göra många individuella variationer på även om själva grundtekniken är den samma.

Helge Hästbacka visar ett hörn gjort med tre störrar respektive två störrar.

Kursdeltagarnas reflektioner

Kursdeltagarna tyckte att det var en bra kurs. De kände efter två dagar att de behärskade tekniken och tankesättet som behövdes för att sätta upp en gärdesgård. Även komplicerade moment som till exempel hörn gicks igenom och förklarades grundligt så att kursdeltagarna kände sig säkra på hur de skulle hantera sådant. De flesta som deltog i kursen hade som ambition att de själva skulle bygga en gärdesgård hemma hos sig eller hos någon anhörig. Skälet till att de ville lära sig detta hantverk var således inte rent hantverksintresse, utan att man såg praktisk nytta med det, att man hade ett objekt redan i förväg som man tänkte sig att använda sina nya kunskaper på. De moment som kursdeltagarna kände sig osäkra på efter kursen var främst förberedandet av materialet. Att klyva vidjorna och bränna störarna upplevdes som de svåraste sakerna. Som en kursdeltagare påpekade finns det emellertid färdigt material att köpa, vilket gör att man kan nyttja sina kunskaper i kulturhistoriskt hantverk även om man efter två dagar inte behärskar hela processen.